

Kapitel 1

Att komma igång med skrivandet

Therése Granwald

Inledning

Hur kan du som lärare hjälpa dina studenter att komma igång med skrivandet? Hur kan du som lärare bistå dina studenter under skrivprocessen? Vad är egentligen skrivkramp och hur kan man lösa den? Nyckeln till att komma igång med skrivandet, att underhålla det och att få ett gott resultat i slutändan ligger i att se skrivandet som en process.

Tanke- och presentationsskrivande

Under en högskole- eller universitetsutbildning är det viktigt att studenterna tränar sig i såväl tankeskrivande som presentationsskrivande. För att kunna prestera goda presentationstexter, såsom uppsatser, rapporter, essäer, behöver studenterna strategier för hur man skriver tanketexter, såsom utkast, anteckningar och arbetsdagböcker. Nedan (figur 1) presenteras skillnaderna mellan tanke- och presentationsskrivande:

Figur 1: Tanke- och presentationsskrivande

	TANKESKRIVANDE	PRESENTATIONSSKRIVANDE
SYFTE	”Tänka med pennan” Få idéer Utforska, testa Utveckla idéer Klargöra vaga tankar Förklara för sig själv	Kommunicera Presentera Framställa Förklara för andra
KARAKTERISTISKA DRAG	Kreativt tänkande Texten orienterad mot skribenten Processen viktigast	Kritiskt-analytiskt tänkande Mottagarmedvetenhet Texten orienterad mot läsaren Produkten viktigast
MOTTAGARE	Skribenten själv Studiekamrater i skrivargruppen Läraren som samtalspartner	Utomstående ”Offentligheten” Lärare som bedömare och examinator
SPRÅK	Personligt språk Expressivt Ingen tonvikt på det formella	Formellt språk (anpassat till diskursgemenskapen) Korrekt språkbruk
GENRER	Tänketext, anteckningar, logg, fackdagbok, utkast	Ämnesuppsats, rapport, artikel, examensuppsats osv.

Efter Dysthe, Hertzberg & Løkensgard Hoel (2002, s. 40).

Alltför ofta balanserar studenterna bara på ett ben, det vill säga de går direkt in i presentationsskrivande utan att ha lagt grunderna för texten i en tanketext. Det för med sig att resultatet blir en mer eller mindre väl maskerad tanketext som ”lätsas vara” en presentationstext. Detta visar sig genom att resonemang eller tankegångar är otydliga, att en röd tråd saknas, att studenten har valt ord som han eller hon själv kanske inte förstår, att texten är rik på slarvfel eller att texten har en alltför talspråklig stilnivå.

Istället för att säga ”så här får man inte skriva när man skriver akademiska texter” kan det vara viktigt att skapa en ventil för det personliga och kreativa språket genom att uppmuntra och utmana studenterna att skriva tanketexter tidigt i skrivprocessen. Tidig lärarrespons hjälper studenten att se sin egen texts starka och svaga sidor och skapar en möjlighet för texten att utvecklas och växa. Tänk på att även utkast förtjänar respons.

Skrivprocessen

Detta är en översikt över hur den optimala skrivprocessen kan se ut. Arbetssättet kräver god framförhållning och tidsplanering, men kan anpassas utifrån uppgiften. Ju mer omfattande text studenten ska skriva desto viktigare är det att han eller hon medvetet följer de olika stegen i skrivprocessen. Enkelt kan man dela upp skrivprocessen i tre stadier: förstadiet, skrivstadiet och efterstadiet. Nedan följer en presentation av innehållet i dessa steg.

1. Förstadiet

Under förstadiet uppmuntrar läraren studenten att ställa sig själv följande frågor:

- Vad ska jag göra? Har jag förstått de instruktioner jag har fått? Hur har jag tolkat instruktionerna?
- Vilket syfte har uppgiften? Vilket är själva textens syfte och vilket är mitt eget syfte; det vill säga vad kan och vill jag lära mig av detta? Vilket mål har denna uppgift? Varför skriver jag?
- Vad behöver jag veta och kunna för att genomföra denna uppgift? Hur ska jag gå tillväga för att samla material, ta del av materialet och göra ett bra urval? Vilka strategier har jag för hur insamling och urval ska ske?
- Hur ska jag göra? Vilken metod ska jag använda och hur passar det just mig att arbeta? Skriver jag bäst i en tyst miljö eller i en livlig? Hur lång tid kan jag koncentrera mig på att skriva? Hur stimulerar jag på bästa sätt min skrivlust? Uttrycker jag mig lättast i tal eller skrift? Hur ska jag disponera min tid fram till den slutgiltiga inlämningen? Hur kan jag få hjälp av andra? Vem kan jag få respons av?

Utifrån sina svar på och reflektioner kring frågorna, som i stort handlar om att fastställa faktorerna språksituationen (se kapitel 7), skriver studenten tanketexter där han eller hon reflekterar över sin tidiga skrivprocess. Detta hjälper studenten att redan från början komma igång med skrivandet.

Under förstadiet uppmuntrar också läraren studenten att skriva ett första utkast till den blivande presentationstexten. Detta första utkast ska studenten skriva ”med egna ord”, det vill säga med ett språk som ligger nära studentens eget. Det första utkastet skriver studenten till sig själv utan att tänka i termer av bra eller dåligt.

Under förstadiet är läraren en samtalspartner och ett bollplank. Även under förstadiet är det viktigt med lärarens respons.

2) Skrivstadiet

Under skrivstadiet uppmuntrar läraren studenten att ställa sig själv följande frågor:

- Hur omvandlar jag texten från utkast till färdig text?
- Hur får jag texten att vända sig utåt mot en läsare? Hur formulerar jag mig så att mottagaren förstår min text? Hur gör jag texten läsvärd? Hur formulerar jag mig så att texten kan tas på allvar i sitt tänkta sammanhang?
- Hur ser det akademiska språket ut? Hur lär jag mig att behärska det? Vilka skillnader och likheter finns det mellan mitt privata språk och det akademiska språket?

Under skrivstadiet arbetar studenten med att formulera, bearbeta och omformulera sin text. Texten omvandlas från ett första utkast till en genomarbetad version. Studenternas skrivande gynnas av att de har en god arbetsplan att följa och att de får respons på sina olika utkast av såväl medstudenter som lärare. Det är bra om läraren kan schemalägga ett eller ett par möten i mindre grupper där studenterna har möjlighet att gå igenom och stämma av sina texter.

3) Efterstadiet

Under efterstadiet uppmuntrar läraren studenten att göra följande:

- Skriv ut texten. Du läser mer noggrant från papper än på skärm!
- Läs högt, så hör du dina egna misstag och upprepningar och du hör när det behövs kommatecken och när ett ord inte passar in i stilen.
- Be om respons. Ge ditt slutgiltiga utkast till någon annan; andra ser saker vi själva är blinda för i våra texter. Precisera gärna vad du vill att personen ska granska närmare.
- Omarbeta och putsa på texten utifrån responsen och dina egna förändringsförslag.
- Lämna in din text.

Under efterstadiet görs den sista finputsningen av texten. Fokus flyttas från process till färdig produkt. Läraren går från att vara samtalspartner och bollplank till att bli bedömare och, i utbildningssammanhang, examinator.

Nyckeln till att skapa en bra text ligger i att inte spara skrivandet till sist, utan att redan dag ett börja skriva, föra anteckningar om varför man har valt ett visst material, om vilka tankar man har haft kring olika metoder och hur man har ringat in sitt syfte. Det är viktigt att studenten från början skriver tanketexter, det vill säga texter som vänder sig inåt mot studenten själv. Det är inte viktigt att det blir perfekt från början! Studenten ska inte sitta och vänta på att inspirationen ska komma flygande eller klura i oändlighet på den perfekta meningen. Detta leder endast till så kallad skrivkramp. Skrivkramp kan undvikas genom att studenten till en början får skriva på ett sätt som känns naturligt från honom eller henne själv och senare omarbeta stilen i texten till en mer formell stil under skrivstadiet.

Läraren kan hjälpa studenten att planera sitt arbete och utforma en arbetsplan utifrån skrivprocessen. Det är också bra om läraren betonar hur viktigt det är att ha tid för efterarbetet när man skriver, exempelvis genom att studenten sätter upp en egen sluttid före den slutgiltiga inlämningen – ju mer omfattande texten ska vara desto längre behöver denna tid vara. För uppsatser kan en vecka vara lagom. Denna extra tid ger studenten möjlighet till ytterligare revidering, respons och eftertanke.

Läs- och skrivstrategier

För att underlätta skrivandet i alla stadier är det bra om studenterna använder sig av såväl goda lässtrategier som goda skrivstrategier. Mycket av det skrivande som sker under högskole- och universitetsutbildningar bygger på att studenterna på något sätt ska förmedla olika slags bakgrundsinformation som de har läst. Det finns tydliga kännetecken för goda respektive mindre goda läs- och skrivstrategier. Om studenterna tidigt lär sig skilja mellan dessa och får möjlighet att förändra sina egna strategier ökar möjligheterna för dem att lättare hantera utbildningens förväntningar på deras läs- och skrivkompetens.

Goda lässtrategier

Studenten

- läser för att förstå
- läser baksidestext, förord och inledning, innehållsförteckning
- läser rubriker, underrubriker, sammanfattningar
- tar itu med det som inte är begripligt genom att anlita uppslagsverk, kamrater, läraren m.fl.
- försöker tolka och analysera vad författaren vill ha sagt
- antecknar alltid, skriver ”text och egna tankar”, gör tankekartor, upprättat listor med begreppsförklaringar, gör översikter
- skapar ett eget rikt material att utgå ifrån när det är dags att repetera

Mindre goda lässtrategier

Studenten

- läser för att kunna återge texten
- börjar på sidan 1
- uppfattar allt som lika viktigt
- har som anteckningsstrategi att skriva av litteraturen ordagrant
- hinner ofta inte repetera

Goda skrivstrategier

Studenten

- antecknar både det som skrivs och sägs
- antecknar egna frågor och funderingar som dyker upp
- söker stöd i kamraters anteckningar eller ber läraren om hjälp
- noterar datum, ämne, sidnummer vid litteraturgenomgång
- lägger upp en plan för skrivprocessen från början
- börjar tidigt skriva ett första utkast till texten med egna ord
- omarbetar utkast och anpassar texten utifrån skrivsituationen
- har tid kvar i slutet av skrivprocessen för bearbetning och revidering av den egna texten

Mindre goda skrivstrategier

Studenten

- antecknar enbart det som presenteras och antecknar ordagrant
- antecknar sällan egna frågor
- kompletterar sällan anteckningar med hjälp av kamrater
- tänker, läser och samlar material men skriver inget under denna process

- sparar skrivandet till sist
- tänker att texten måste vara perfekt från början, vågar inte visa sina första utkast för någon
- har för lite tid kvar före den slutgiltiga inlämningen för att hinna gå igenom sin egen text och lämnar därför in texten i ett ofärdigt skick

Sammanfattning

Studenters skrivande gynnas av att det från början finns en god planering för hela skrivprocessen. Detta gäller såväl kortare skrivuppgifter som längre. Under sin utbildning behöver studenterna lära sig att skriva såväl tanke- som presentationstexter samt att arbeta i enlighet med skrivprocessen. Läraren behöver uppmuntra studenterna att finna goda strategier för såväl skrivande som läsning samt underhålla studenternas skrivprocess, bland annat genom att finnas med som samtalspartner och bollplank.

Referenser och vidare läsning

Dysthe, Olga; Hertzberg, Frøydis & Løkensgard Hoel, Torlaug (2002). *Skriva för att lära*. Lund: Studentlitteratur.

Løkensgard Hoel, Torlaug (2010). *Skriva på universitet och högskolor – en bok för lärare och studenter*. Lund: Studentlitteratur.

Strömquist, Siv (2007). *Skrivprocessen – teori och tillämpning*. Lund: Studentlitteratur.